

385. Sigtuna, S:t Olovs ruin.

Pl. 48.

Litteratur: D 2:194. Ransakningarna 1667—84; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 19; P. A. Säve, Berättelse för år 1863 (ATA), s. 187; P. J. Lindal, Forskningar i Sigtuna-ängden hösten 1875 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 58; G. Stephens, ONRM 2, s. 784; E. Brate, Anteckningar 1896 (ATA), i UFT h. 32 (1917), s. 363 f.; O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 5; O. v. Friesen i UFT h. 32 (1917), s. 366, i tidningen Upsala ¹²/₉ 1913.

Äldre avbildningar: Dybeck (D 8:o n:r 72 och D 2:194); Brate foto (ATA).

S:t Olovs ruin avslutas i V av en till stor del nedrasad mur, varav ett högt och spetsigt mittparti kvarstår. I fjärde varvet, uppifrån räknat, längst till vänster, omkr. 7 m. ovanför marken sitter ett stycke av en runsten. Den ristade ytan vetter åt V.

Runstenen omtalas redan i *Ransakningarna* 1667—84: »På den västra gafflen uthi S. Oloffs Kyrkia, något högdtt ifrån Jorden, ähr een Steen, vngiefähr 3 q.^{tr} på alla Kantter medh runska bokstäfver omskrefven.» Den blev emellertid av någon anledning icke avritad på 1600-talet; den finnes därför icke med i *Bautil* och följaktligen icke heller hos Liljegren. Dybeck har därför med en viss rätt antecknat den som nyfunnen: »Mer än en forskare både i forna och nyare tider har koksat upp till den prägtiga S:t Olofs-ruinens tinnar, men ingen af dem lärar bemärkt ett nära tolf alnar högt upp i gafflen till utbyggnaden vid tornets vestra sida inmuradt stycke af en runsten, bäst synligt från förbilöpande landsvägen.»

Ljusgrå, kornig granit. Höjd 0,42 m., bredd 0,73 m. Stenen utgör den övre delen av en runsten. I ytan finnas en del avflagringar. F. ö. är ristningen väl bevarad.

Inskrift:

... tein : pentsa : eftir : krimulf : matu : no - ...

5 10 15 20 25

...[s]tæin þenna æftir Grimulf, matuna[ut]...

»... denna sten efter Grimulv, (sin) följeslagare...»

Till läsningen: Tydligt stungna äro 2, 6, 11 e. Runorna 2—4 ein stå tätt. Hst i 7 n är skadad på mitten; bst är fullt tydlig. 8 t är lätt skadat genom bortfall, som drabbat övre ramlinjen. Båda bst äro säkra, den vänstra dock sämre. Även 13 t är lätt skadat, men bst dock säkra. Hst i 14 n är skadad på mitten; av h. bst endast svaga spår, den v. är något skadad men tydlig. 15 k är icke stunget. Alla runorna i namnet 15—21 krimulf äro säkra; likaså i det följande 22—25 matu. 25 u har en onormal form: hst är något krokig, bst däremot rak. H. delen av bst i 26 n står i kanten av en avflagring. 27 o är fullt säkert, med raka bst; nedre delen av runan är bortflagrad. Därefter övre hälften av en hst; inga spår av bst t. v.; huruvida några funnits t. h. kan icke avgöras.

Dybeck: 11 i, 25 r, 26 k; dock anmärkes om den sista runan, att den har ett visst utseende av n. — Lindal: 11 e, 25 u, 26 n. — Brate: 11 e, 25 omvänt r, 26 n. — v. Friesen: 25 u.

Mansnamnet *Grimulfr* är icke vanligt. Det är antecknat från ytterligare två svenska runinskrifter: Ög 120, Sö 145. Det förekommer sparsamt i svenska och danska medeltidsurkunder; tidigast i den s. k. Danaholmstraktaten (Codex runicus av SkL).

Brate läser visserligen 22—25 matr men framhåller, att r måhända är felristning för u, »ty ordet måste vara en fornsvensk motsvarighet till fvn. *mōtunautr* 'person som har gemensamt kosthåll med andra'. I fsv. finns ordet *matunöte*, n. (Cod. Bildst.) 'gemenskap vid mat l. måltid, sällskap vid bordet'; jfr även de på liknande sätt bildade fsv. *farunöter*, m. 'reskamrat, följeslagare' och *farunöte*, n. 'ressällskap, följe'. Av utstyrsel och ljudbeteckning att döma är U 385 utförd av samme ristare som U 379 och U 391; denne skulle alltså här, menar Brate, med *matunautr* ha varierat det i U 379 använda *gildi* och det i U 391 brukade *felagi*.

v. Friesen (som undersökte inskriften i samband med konserveringsarbetena år 1913) är också övertygad om att U 385 är ristad av Torbjörn. Han har därför också tänkt sig möjligheten att vi här ha en tredje inskrift, som har med frisagillet att göra. »Men detta är mera ovisst än lektor Brate tror, ty man får ej sätta likhetstecken mellan *gilde* 'gillebroder' och *felagi*, *matunautr* 'bolagsman; matlagskamrat'. Gillet var nämligen en sammanslutning till gemensamt skydd och gemensam trefnad, men icke ett handelsbolag. Inom gillet funnos säkerligen medlemmar af en hel del olika kompanier, liksom det i Sigtuna fanns föreningar för gemensamma affärer (bolag, kompanier) utanför frisagillet.»

Matunautr är ett av de många fornnordiska orden för 'kamrat'. De ha alla egentligen en mer eller mindre speciell innebörd. *Matunautar* voro köpmän, som för en handelsresa slogo sig ihop om kosten och hade kosthållet ombord tillsammans, *felagar* voro köpmän, som voro i kompani med varandra. För båda gällde säkerligen samma förpliktelser. Liksom *felagar* betraktades *matunautar* såsom fostbröder.¹ Ordet brukades om reskamrater till lands och vatten, och det fick därjämte med tiden den allmänna betydelsen 'kamrat' (jfr fra. *companion*, egentl. 'en som har brödet gemensamt med en annan'). Två män, som rodde på samma bänk, utgjorde nödvändigtvis ett matlag.² Från det nordiska *matunautr* härledes — direkt eller genom förmedling av ett lågtyskt-holländskt sjömansord *matenoot* — fra. *matenot*, fra. *matelot* 'matros', vars äldsta betydelse är 'kamrat ombord'.³ Betydelseutvecklingen sammanhänger med de olika matlag, i vilka skeppsbesättningen var indelad. Från östnordiskt område är ordet *matunautr* belagt endast genom Sigtunastenens **matu : no** - och Fornsvenska legendariets *matunöte*, sålunda icke alls från danskt område. Det kan emellertid icke vara något tvivel om att detta är en tillfällighet och att ordet har varit fullt brukligt under vikingatiden både i Sverige och Danmark.

Matunautr (U 385) är sålunda icke identiskt med vare sig *gildi* (U 379) eller *felagi* (U 391). Vi kunna följaktligen icke veta, huruvida Grimulv har varit medlem av frisagillet eller någon annan sammanslutning. Namnet på den eller dem, som ha rest stenen, saknas även i den fragmentariska inskriften. Så mycket är emellertid klart, att det icke har varit någon frände eller nära anhörig. I detta avseende överensstämmer U 385 med de båda frisagille-stenarna (U 379 och U 391). Sannolikt sammanhänger detta med förhållandena i staden. De inflyttade, såväl främlingar som svenskar, voro köpmän och hantverkare, som saknade anförvanter inom staden. Kamratlag och gillen ha därför trätt i stället för ätten och övertagit dess skyldigheter.

Ristningen på U 385 är prydd med ett S:t Georgskors av samma typ som på U 379 och U 391. Även ristningstekniken, runornas utseende och ortografin göra det fullt visst, att ristaren Torbjörn har utfört även U 385.

386. Sigtuna, S:t Olovs ruin. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 48.

Litteratur: O. Juel, Sigtunas runstenar (i: UFT h. 26, 1908), s. 10.

Äldre avbildningar: Juel foto a. a. fig. 7; H. Faith-Ell foto (ATA).

¹ A. Bugge har erinrat om förekomsten av ordet *motunautr* i de lagar, som gällde för jomsvikingarna: *hverr þeira skyldi hefna annars sem motunauts síns eða bróður síns* (*Jómsvíkinga saga*, 1882, s. 63).

² Hj. Falk, *Altnordisches Seewesen* (i: *Wörter und Sachen* 4, 1922).

³ G. Baist, *Germanische Seemannsworte in der französischen Sprache* (i: *Zeitschrift für deutsche Wortforschung* 4, 1903, s. 257 f.); A. Bugge, *Paavirkning fra norrøn paa vestfransk sjøret i middelalderen* (i: *Kristiania Videnskabs-selskabs Forhandlinger* 1912, Nr 5), s. 8 f.; Kr. Nyrop, *Et formentlig Vikingeord* (i: *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1919, s. 1 f.; även i Kr. Nyrop, *Ordenes Liv* 5, s. 68 f.); E. Gamillscheg, *Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache* (1928), art. *matelot* (med där cit. litt.); R. Plate, *Etymologisches Lexikon der französischen Sprache* (1931), art. *matelot*; Fr. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* (9. Aufl. 1921), art. *Matrose*; E. Hellquist, *Svensk etymologisk ordbok*, art. *matros*.